

HET HEILIG-BLOEDWONDER IN BOXTEL

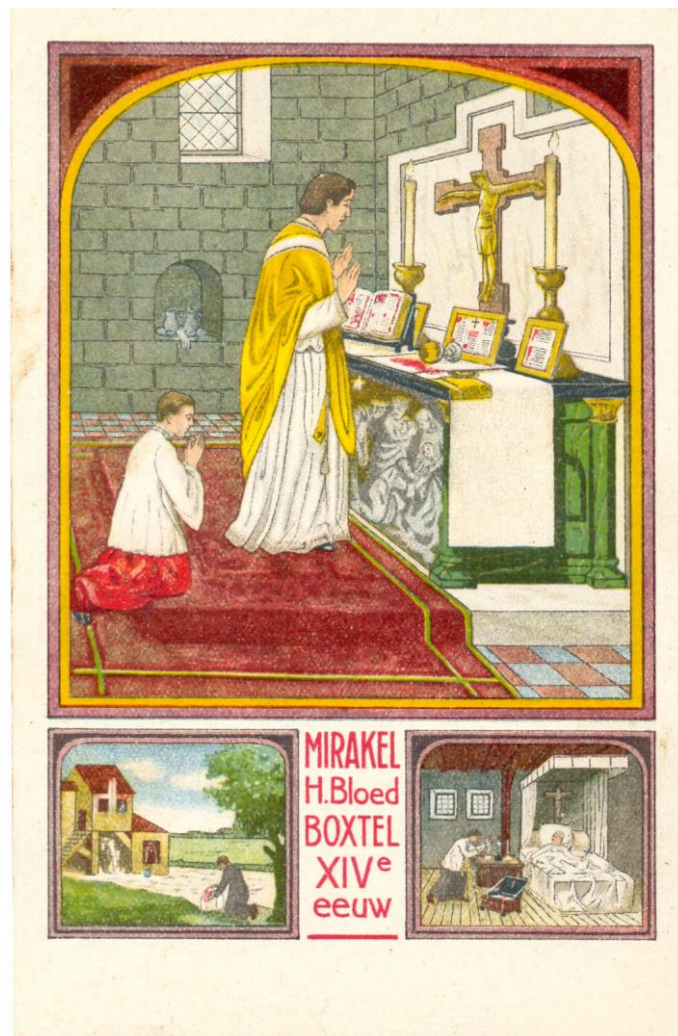
Steven A. van Groeningen (auteur)
Bea Schoenmakers (tweede lezer)
3 februari 2014

Samenvatting

Kort voor 1380 geschiedde in Boxtel een eucharistisch wonder: een priester stootte tijdens de Misviering per ongeluk de kelk met miswijn om. Op de altaardoeken veranderde die wijn in bloedvlekken, die hij er niet meer uit kon wassen. Spoedig nadat dit wonder bekend raakte, trokken bedevaartgangers naar deze plaats om de zogenoemde Heilig Bloeddoeken te vereren.

Met de overbrenging van deze relieken in 1652 naar Hoogstraten verdween weliswaar de openbare processie voor een langere periode, maar een zekere verering rond het H. Bloed bleef bestaan.

In 1924 werd een van de doeken teruggebracht naar Boxtel en werd de Bloedverering nieuw leven ingeblazen. Sinds die tijd trekt de Bloedprocessie jaarlijks op Drievuldigheidszondag¹ weer door de straten van Boxtel.

¹ Eerste zondag na Pinksteren

1. Het wonder

De verering van de H. Bloeddoeken te Boxtel vindt haar oorsprong in een gebeurtenis die enkele jaren vòòr 1380 plaatsvond. Nadat priester Eligius (Loy) van den Aker, bedienaar van het H. Geestaltaar in Esch, door onvoorzichtigheid of nalatigheid, tijdens het celebreren van de mis te Boxtel op het Driekoningentaltaar de kelk met witte miswijn had omgestoten, werden er direct rode vlekken zichtbaar op corporale² en altaardwaal³. Vervolgens probeerde hij, door schaamte overmand, de doeken uit te wassen in een put gelegen aan de rivier de Dommel. De rode vlekken bleven echter duidelijk zichtbaar. De priester verborg de doeken en maakte pas op zijn sterfbed bekend wat er destijds was gebeurd en waar de bewuste altaardoeken zich bevonden.

Ten aanzien van het jaar - enige jaren voor 1380 - waarin het Bloedwonder in Boxtel zou zijn gebeurd, bestaan enkele varianten. Het is Aubertus Miraeus die in 1622 het Bloedwonder als eerste in het jaar 1380 situeert.

2. Boxtel wordt bedevaartsoord

Toen kardinaal Pilaeus de Prata in 1380 in Frankfurt verbleef werd hij daar bezocht door Willem van Merheim, Heer van Boxtel. Willem vertelde de kardinaal over het Boxtelse Bloedwonder en richtte aan hem het verzoek om de relik in het openbaar aan het volk te mogen tonen. Op 27 juni 1380 verleende Pilaeus per bul toestemming om het corporale eenmaal per jaar, op de eerste zondag na Pinksteren, te tonen aan de gelovigen. In deze bul en in een aflatbrief van 1533 - volgens enkele getuigenverslagen later aaneen bevestigd - wordt geen gewag gemaakt van de altaardwaal. Pas vanaf de 17e eeuw wordt in de literatuur gesproken over twee altaardoeken. Omstreeks 1990 zijn twee Boxtelse pelgrimstekens uit de periode 1380-1400 gevonden in Dordrecht en Sluis. Ze geven een indicatie voor de al vroege uitstraling van het bedevaartsoord. Laatmiddeleeuwse bronnen spreken over de genezing van doven, stommen, kreupelen, blinden enz. Dorenbosch (1986) vermeldt een pauselijke oorkonde van 9 juni 1459 waarin wordt meegedeeld dat bezoekers die in de Boxtelse parochiekerk het H. Bloed komen vereren op de zondag na Pinksteren of op het feest van Sint Jan, een aflat⁴ kunnen verdienen van vijf jaar en vijf quadragenen (40 dagen). Volgens abt Wichmans (1632) zouden bij de Bloeddoeken in Boxtel talloze miraculeuze genezingen en andere wonderen zijn gebeurd. In de kerkrekeningen is ook sprake van offergaven in natura: vooral rogge, bijenwas, wol, en -in mindere mate - tarwe en vlas. Ook zouden er veel zilveren plaatjes in de kerk hebben gehangen en wordt er gesproken van wassen beeldjes.

Vanwege de steeds verder groeiende militaire druk in de Zuidelijke Nederlanden en uit angst voor de protestanten bracht men tussen 1608 en 1628 de H. Bloeddoeken onder in het Predikherenklooster van Den Bosch en vervolgens in het Begijnhof in dezelfde plaats, bij Helwigis de Vos. De doeken werden jaarlijks ter gelegenheid van de H. Bloedprocessie weer terug naar Boxtel gehaald.

² Linnen doek waarop tijdens de misviering brood en wijn staan

³ Linnen doek die het altaarblad bedekt

⁴ Kwijtschelding van straf voor zonden die een katholiek begaan heeft

vaandel

Hun bewaarplaats na de inname van Den Bosch in 1629 is niet bekend, maar na de inlijving van de Meierij van Den Bosch bij de Nederlandse Republiek zouden de doeken van 1648 tot 1652 zijn bewaard in de St.-Michielsabdij in Antwerpen.

Dat de belangstelling voor het H. Bloedwonder van Boxtel in het begin van de 17e eeuw erg groot was, mag blijken uit het aantal bedevaartvaantjes dat door de Boxtelse parochiekerk in Den Bosch werd besteld: in de jaren 1606, 1607 en 1608: 21.000 stuks; in 1610: 5000 stuks; in 1611: 21.000 en in het jaar 1615: 24.500 stuks. Een exemplaar van een vaantje uit 1600 is in afdruk bewaard gebleven in een Voetius-uitgave uit 1659. Het betreft een van de oudste Nederlandse vaantjes.

3. De Bloeddoeken naar Hoogstraten

In 1648 kwam de parochiekerk in protestantse handen en waren de katholieken genoodzaakt om voortaan hun geloof in schuil- en schuurkerken uit te oefenen. Omstreeks 1652 werden de Bloeddoeken dan ook in veiligheid gebracht in Hoogstraten in België. In de maand mei van 1652 werd in een contract tussen Ambrosius van Horne, Baron van Boxtel, en de geestelijke en burgerlijke overheden van Hoogstraten overeengekomen dat de relieken in tijdelijke bewaring zouden worden gegeven aan deze stad. Op 20 mei 1652 vond de overbrenging plaats. De doeken werden op dezelfde dag in de kerk op het begijnhof van Hoogstraten geplaatst. Van daar werden de relieken de dag erna in plechtige processie overgebracht naar de St.-Catharinakerk.

offerkist

Op Drievuldigheidszondag 26 mei 1652 vond de eerste H. Bloedviering te Hoogstraten plaats. Vanaf 1680 werd het in Hoogstraten de gewoonte om de H. Bloedprocessie te houden op maandag na Drievuldigheidszondag. Deze processie kreeg een geheel eigen karakter. Tussen 1652 en 1953 gingen afgevaardigden van de Heer van Boxtel en de Petrusparochie nog jaarlijks naar Hoogstraten om de helft van de offergaven te innen. Ofschoon nog lang na 1652 pelgrims de Boxtelse St.-Petruskerk bleven bezoeken werden hier geen echte processies meer gehouden.

4. De Bloeddoeken terug naar Boxtel

Op 12 juni 1924 gingen 528 Boxtelse mannen naar Hoogstraten om het corporale op te halen. De reliek werd feestelijk overgebracht naar de H. Hartkerk in Boxtel, waar het drie dagen zou verblijven alvorens op 15 juni 1924 door pastoor Eras en drie kapelaans plechtig naar de Petruskerk te worden gedragen. De eerste H. Bloedviering te Boxtel vond op die dag plaats in de tuinen van de pastorie en het Liefdehuis op Duinendaal.

De komst van de Bloeddoek was aanleiding om opnieuw devotionalia aan te maken: medailles, devotieprentjes en aangestroken zijden bedevaartdraadjes. Daarnaast werden het bidden van de rozenkrans van het H. Bloed (40 kralen) en het dragen van het scapulier⁵ van het H. Bloed geïntroduceerd.

Het aantal georganiseerde bedevaarten naar het H. Bloed van Boxtel nam na 1924 toe: in 1924 vanuit Eindhoven, Esch en Liempde, in 1930 vanuit Den Bosch, Tilburg, Eindhoven, Nispen en Luyksgestel en in 1947 vanuit Bergen op Zoom. In deze periode werden ook kinderbedevaarten georganiseerd.

Van 27 tot 29 juni 1926 werd in Boxtel het tweede Diocesaan⁶ Eucharistisch Congres gehouden met 6000 deelnemers. Ook het vijfde Diocesaan Eucharistisch Congres in 1950 vond plaats in Boxtel.

⁵ Schouderkleed (later verkleind tot lapje dat met linten op de schouder bevestigd was)

⁶ Van het bisdom

erepoort

5. De Bloedprocessie

In de 19e eeuw – en mogelijk al veel eerder namelijk kort na 1652 - werd een stille omgang gehouden naar de plaats waar Eligius de altaardoeken zou hebben uitgewassen. Dat gebeurde op de acht opeenvolgende dagen – dus in het octaaf - na Drievuldigheidszondag. Men zou hierbij onder het bidden van de rozenkrans de volgende route hebben gevolgd: St.-Petruskerk, Markt, Kruisstraat, de kapel van het kasteel Stapelen, Breukelen, Zandvliet, Molenwiel. Die stille omgang zou omstreeks 1890 zijn verdwenen.

Sinds 1906 werd, onder invloed van de opnieuw groeiende H. Bloedverering, gedurende een korte periode een sacramentsprocessie gehouden op de binnenplaats van het Boxtelse kasteel Stapelen. Verwarring over de precieze plek waar het Bloedwonder zou zijn gebeurd (parochiekerk of kasteel), maar ook aanspraken van de familie Mahie, eigenaar van het kasteel, op de relieken die in Hoogstraten bewaard werden, hadden naar deze locatie geleid. Op 19 maart 1918 werd door de bisschop van Den Bosch beslist dat alleen de St.-Petruskerk met omliggende terreinen een geldig recht had op de processie.

Op 15 juni 1924 werd, na de overbrenging van het corporale naar Boxtel, voor het eerst weer een Bloedprocessie in de tuinen van de pastorie en het Liefdehuis op Duinendaal gehouden. Vanaf 1925 tot enkele jaren voor de Tweede Wereldoorlog werd de processie gehouden in de beslotenheid van het H. Bloedpark. Vlak voor 1940 volgde de H. Bloedprocessie weer de straten in het centrum van Boxtel, waarbij sommige delen van de route samenvielen met de oorspronkelijke processieroute. In 1934 bestond de processie uit 43 groepen. Tijdens de oorlog werd op 4 juni 1943 door de procureur-generaal het uitgaan van de processie verboden. Op 22 april 1945 werden de Bloeddoeken in Boxtel rondgedragen en had deze vroegtijdige omgang het karakter van een boeteprocessie. Vijf weken later werd op

Drievuldigheidszondag de Bloedprocessie opnieuw gehouden. Sinds 1946 wordt ook het Heilig Sacrament weer meegedragen in de processie.

Sacramentsprocessie

6. Processie vernieuwd

In 1949, het jaar van het 25-jarig H. Bloedjubileum, werd door kunstenaar Luc van Hoek het karakter van de H. Bloedprocessie volledig vernieuwd. Promotor was kapelaan A. Damen. De samenstelling van de stoet bestaat tot op heden uit de volgende vijf hoofdgroepen: een openingsgroep (tamboers en vendeliërs); een Bijbelse groep (Adam en Eva, Kaïn en Abel, Jozua en Kaleb, profeten en apostelen); een liturgische groep (hulde aan de eucharistie); een historische groep (Eligius van den Aker, koster, molenaar); en een mariale groep (met een aangekleed O.L. Vrouwebeeld), gevolgd door de sacramentsprocessie. Om beurten dragen de pastoors van de verschillende Boxtelse parochies het H. Sacrament. Ze worden vergezeld door de schuttersgilden Sint Barbara en Sint Joris uit Boxtel en Sint Anthonius en Sint Sebastiaan uit het kerkdorp Gemonde. Het corporale, geplaatst in een bursa⁷, wordt door schrijndragers rondgedragen in een neogotisch huisje (vòòr de mariale groep). Notabelen en ambtsdragers sluiten de stoet af.

In 1950 werd de processie verder uitgebreid met een paradijsgroep met klaagfiguren. In 1951 werd hieraan de terugkomst van de verspiëders uit het beloofde land toegevoegd. In 1953 kwamen er predikende profeten bij, en nog weer later de koorgroep De Gildebroederkens en herauten. De historische groep werd in 1963 door Luc van Hoek geheel herzien. In de processie worden veel vaandels meegedragen onder meer van de Aartsbroederschap van de H. Familie.

⁷ Beurs, foedraal waarin opgevouwen doek wordt bewaard

Paradijsgroep met Adam en Eva

In 1949 en 1952 werd een door Harrie Beex geschreven H. Bloedspel opgevoerd. In 1974 werd de band met Hoogstraten strakker aangehaald: voortaan zouden afvaardigingen van beide omgangen aan elkaars processie deelnemen. In 1980 werd het zesde eeuwfeest van het Bloedwonder gevierd, de processie telde ongeveer 500 deelnemers. In de jaren negentig heeft de H. Bloedprocessie op Drievuldigheidszondag onder invloed van de secularisering steeds meer een folkloristisch karakter gekregen met ongeveer 10.000 toeschouwers. Hoewel het religieuze aspect sterk aan kracht heeft ingeboet, is het geen probleem om (jonge) deelnemers te werven vanwege het gezelligheidsaspect en de waardering voor deze traditie.

7. De processie anno 2000

Op de zondag na Pinksteren hingen de vlaggen uit de toren van de Petrusbasiliek. De Bloedprocessie werd voorafgegaan door een plechtige eucharistieviering (om 10.30 uur). Na de viering volgde op de markt de jaarlijkse voertuigenzegening (om 11.30 uur). Zo'n 250 auto's werden door twee priesters gezegend. Omstreeks 14.45 uur volgde een concert op de beiaard in de kerktoeren. Even voor 15 uur kondigde klokgelui aan dat de processie zou gaan uittrekken met 600 deelnemers.

De route was: Burgakker, Kruisstraat, Clarissenstraat, Mgr. Wilmerstraat, Baroniestraat, Pastoor Erasstraat, Breukelsestraat, Stationsstraat, Rechterstraat, Kruisstraat, St.-Petrusbasiliek. Om 16.45 uur volgde de plechtige slotviering, die werd opgeluisterd door een van de plaatselijke harmonieën. Het O.L. Vrouwebeeld en het corporale werden uit de processie de kerk binnen gebracht. Nadat het schrijn⁸ met het corporale was binnengedragen, werd het corporale teruggeplaatst in de daarvoor bestemde reliekhouders.

⁸ Bewaarplaats voor relieken

Bovenstaand programma kan alleen doorgaan als de weersomstandigheden dit toelaten. Met slecht weer wordt afgezien van de processie. Wel gaat dan de slotplechtigheid in de kerk door.

8. De Heilig Bloedkapel

De verering van de H. Bloeddoeken zal zich aanvankelijk hebben afgespeeld rond het Driekoningenaltaar in een ouder kerkgebouw dat op de plaats stond van de huidige Sint-Petrusbasiliek in het centrum van Boxtel. Daarna werd de verering voortgezet in de huidige Sint-Petrus. Al in 1493 verkreeg de kerk dankzij Henricus van Ranst, Heer van Boxtel, een kapittel⁹ dat bestond uit acht kanunniken.

H. Bloedkapel

In 1551 werd begonnen met de bouw van de H. Bloedkapel (een straalkapel¹⁰, de latere gerfkamer¹¹) aan de noordkant van het koor van de kerk.

In 1823 kwam de katholieke gemeenschap na bijna 200 jaar weer in het bezit van de oude parochiekerk. Die kon op 27 november 1827 worden geconsacreerd en die werd, bijna een eeuw later, in 1924 opnieuw de cultusplaats van het Heilig Bloed. Het corporale wordt nu bewaard in de H. Bloedkapel. In de kerk is een gebrandschilderd raam gewijd aan het bloedwonder en in de H. Bloedkapel bevinden zich 3 ramen met afbeeldingen van het wonder, het wassen in de rivier van de doeken en het opbiechten van het wonder door Eligius van den Aker op zijn sterfbed.

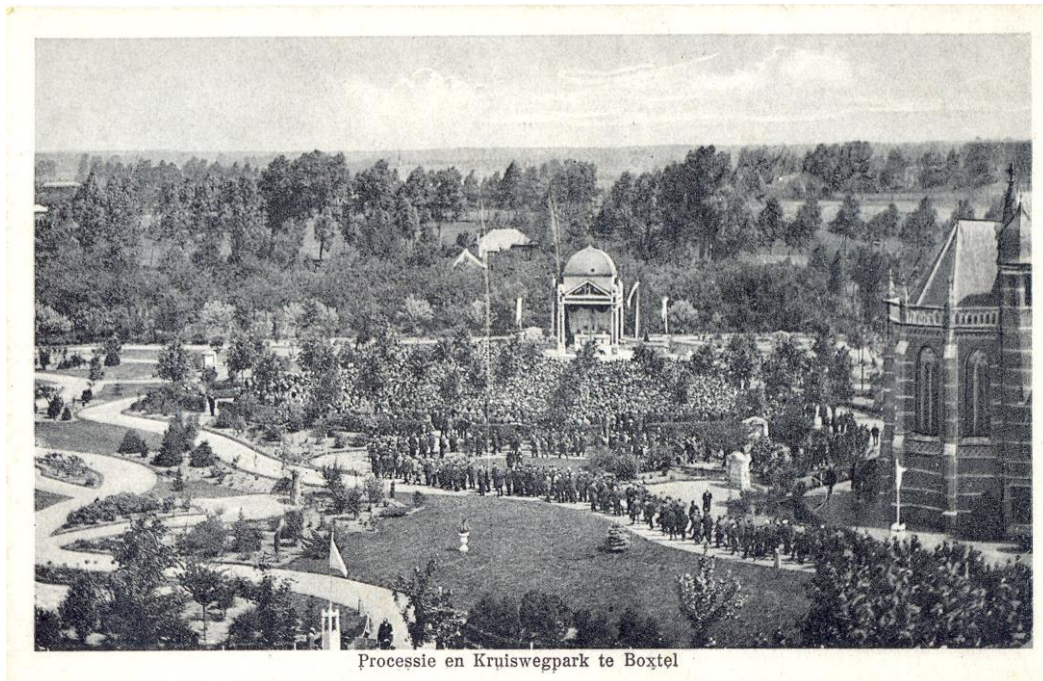
Een schilderij uit de eerste helft van de 18e eeuw in de kerk toont een afbeelding van een priester aan het Driekoningenaltaar met een knielende misdienaar. Een ander schilderij in de Bloedkapel is van de eerste helft van de 20e eeuw en toont Eligius met kelk aan het altaar (voorstelling naar een schilderij van Jan Kruijssen uit 1936).

⁹ College van geestelijken behorend bij een kerken belast met de zielzorg

¹⁰ Kapel aangebouwd aan de kooromgang van een kerk

¹¹ Sacristie/kamer waar de priester zich kleedt voor de viering

9. Het Processiepark

Processie en Kruiswegpark te Boxtel

In de winter van 1924-25 werd vlak bij de Petruskerk het H. Bloedpark aangelegd naar een ontwerp van Paul van Zogchel. Het bevatte kruiswegstaties en een rustaltaar met koepel. De inzegening hiervan gebeurde een jaar later op Drievuldigheidszondag. Van dit processiepark op Duinendaal is op dit moment nog maar weinig overgebleven: alleen de kruiswegstaties (in ernstig verval) zijn nog bewaard gebleven.

10. Heilige put

Waarschijnlijk al van het begin van de 17e eeuw tot aan de jaren twintig van de 20e eeuw - toen een van de Bloeddoeken naar Boxtel terugkeerde - was er een cultus bij een heilige put. Op deze plek zou volgens de overlevering de priester Eligius van den Aker hebben geprobeerd om de altaardoeken uit te wassen. De put zou zich hebben bevonden in de nabijheid van het - inmiddels gedempte - Molenwiel, niet ver van de rivier de Dommel. De exacte locatie is moeilijk aan te geven, omdat de protestantse overheid in de 18e eeuw de loop van de Dommel over de put heeft laten leiden

heilige put

In 1607 en 1632 wordt er gesproken over een heilige put nabij de rivier de Dommel die door bedevaartgangers werd bezocht omdat priester Van den Aker hierin de H. Bloeddoeken zou hebben willen schoonwassen. Op een paneeltje (van 1605) dat in de St. Catharinakerk te Hoogstraten hangt is dit putje, dat aan de oever van de Dommel staat en waaromheen een spitsvormig stenen gebouwtje is opgetrokken, te zien. In 1714 knielden nog bedevaartgangers ter verering bij de put. Enkele jaren later maakte de protestantse overheid dit dus onmogelijk door omleiding van de Dommel. Nog tot in het begin van de 20e eeuw kwamen pelgrims, vooral uit Tilburg en omstreken, in Boxtel naar de plaats waar de put zou hebben gelegen. Een deel van de deelnemers aan de 'Tilburgse processie' hechtte echter meer waarde aan het water van de Dommel en vulde hier flesjes waaraan een heilzame werking werd toegeschreven.

11. De Bloeddoeken

Tijdens de late middeleeuwen werd in de Nederlanden veelvuldig melding gemaakt van eucharistische wonderen. Sommige van deze wonderen - waarbij de wijn of de hostie zichtbaar van substantie veranderde - golden als een vermaning aan leken (in Middelburg) of aan priesters (zoals in Boxmeer) om niet te twijfelen aan de werkelijke tegenwoordigheid van Christus in het sacrament.

In het begin van de 17e eeuw werden in Boxtel twee doeken vereerd: het corporale (een altaardoekje) en een altaardwaal (mappa). Alleen van het corporale weten we met zekerheid dat dit al vanaf 1380 werd vereerd. Beide doeken kwamen in 1652 in Hoogstraten terecht. Het corporale keerde in 1924 naar Boxtel terug. De altaardwaal, die de duidelijkste rode vlekken bezit, bleef in Hoogstraten achter. Ze wordt in gevouwen toestand bewaard (ongevouwen: 90 x 41 cm). Een klein stukje van het corporale wordt nog bewaard in een reliekhouder te Hoogstraten. Altaardoek en corporale bleken in 1924 aaneen bevestigd. Op 12 juni van dat jaar werd het corporale van de mappa losgeknipt.

het corporale

Het corporale op het Driekoningentaltaar in de Boxtelse Bloedkapel is gevat in een rand van goudbrokaat en is in achten gevouwen. De afmetingen van het corporale bedragen 41 bij 29 centimeter in gevouwen toestand en 95 bij 66 centimeter in opengeslagen toestand. Het opschrift luidt: '*Erit autem sanguis vobis in signum*' (Exodus 12.13: 'Want het bloed zal U tot een teken zijn'). De doek vertoont twee gaten met een diameter van circa 1,5 cm. De bloedvlekken zijn slechts met moeite te zien.

12. Aflaten

De oudst bekende aflaat van vijf jaar en vijf maal 40 dagen werd op 9 juni 1459 verleend door paus Pius II op verzoek van de Boxtelse minderbroeder observant¹² Hermanus Sench. De aflaat kon worden verdiend als men een penning offerde voor het armenhospitaal te Boxtel. Tijdens de opbouw van het H. Bloedaltaar (6 juli 1553) verleende Georgius van Oostenrijk, hertog van Bouillon en bisschop van Luik, 40 dagen aflaat aan al degenen die in de Boxtelse parochiekerk biechtten, de getoonde H. Bloeddoeken vereerden en een penning offerden. In 1880 werd door paus Leo XIII een volle aflaat verleend aan alle bedevaartgangers naar het H. Bloed te Boxtel. Op 15 mei 1924 verleende paus Pius XI een volle aflaat aan iedereen die eens per jaar een bedevaart zou ondernemen naar de St.-Petruskerk en aan wie de sacramentsprocessie zou bijwonen. De aflaat is op vijf dagen in het jaar te verdienen.

literatuur

Archief van de gemeente Boxtel

BHIC (Brabants Historisch Informatie Centrum)

Heemkundekring Boxtel

Archief van de Verrijzenisparochie, Boxtel

Dorenbosch, P.Th.A., *De Boxtelse St.-Petrus*, I, Boxtel, 1983

Dorenbosch, P.Th.A., *De Boxtelse St.-Petrus*, II, Boxtel, 1986

Meertens Instituut voor onderzoek en documentatie van Nederlandse taal en cultuur, BiN-dossier Boxtel-H. Bloed

¹² Franciscaner kloosterling

